Gintautas Zabiela

Medvėgalio piliakalnio tyrimai ir aplinkos žvalgymai

2017 m. birželį BRIAI kartu su Šilalės rajono savivaldybe tęsė 2016 m. pradėtus Medvėgalio komplekso (Šilalės r., Laukuvos sen.) archeologinius tyrimus. Šįkart jie vykdyti pagrindiniame komplekso objekte – Pilies kalno piliakalnyje. Siekiant geriau pažinti komplekso sudedamąsias dalis, spalio 28 d. kartu su MINK vykdyti piliakalnio aplinkos žvalgymai metalo detektoriais.

Pagrindinis komplekso objektas yra Medvėgalio piliakalnis, įrengtas į PR nuo Medvėgalio kalno, 9 m už jį žemesnėje iki 26 m aukščio kalvoje stačiais šlaitais. Jo aikštelė trapecinė, pailga PR–ŠV kryptimi, 90 m ilgio, 30 m pločio ŠV krašte, 16 m pločio PR krašte, iškiliu viduriu. Piliakalnis įtvirtintas bent 3 griovių–pylimų žiedais, kurie smarkiai apardyti dirbant žemę apleidus piliakalnį. Geriausiai išlikę aikštelės ŠV ir PR kraštuose buvę pylimai, siekiantys atitinkamai 1,5 m ir 1 m aukštį. Didžiuliai įtvirtinimai buvo įrengti galiniuose žemiausiuose šlaituose, kur piliakalnis šliejosi prie gretimų kalvų. ŠV šlaite, 8 m žemiau ŠV pylimo iškasus apie 10 m pločio griovį, supiltas 2 m aukščio, 26 m pločio pylimas, PR šlaite, 9 m žemiau PR pylimo už 4 m pločio griovio supiltas 1,5 m aukščio, 14 m pločio pylimas. Kitur įtvirtinimų vietose išlikę nežymios terasos. Medvėgalio

1 pav. Tiriamos perkasos iš R (oro). L. Šedvilo nuotr.

Fig. 1. The trench during its excavation, as seen from the E (from above).

2 pav. Akmenų grindinys perkasoje 2 iš PV. G. Zabielos nuotr.

Fig. 2. The stone paving in trench 2,as seen from the SW.

piliakalnis yra vienas turtingiausių žodine liaudies kūryba Lietuvos piliakalnių – apie jį žinomi 39 padavimai (Baubonis Z., Viršilienė J., Zabiela G., *Šilalės rajono piliakalniai*, V., 2017, p. 76–94). Piliakalnyje stovėjo Medvėgalio pilis, šaltiniuose minima 1316 ir 1329 m., kai ją puolė Kryžiuočių ordino kariuomenė.

Medvėgalio kompleksas tyrinėtas 2006 ir 2016 m. (*ATL 2006 metais*, 2007, p. 58–63; *ATL 2016 metais*, 2017, p. 122–123), tačiau pats Medvėgalio piliakalnis iki tol nekasinėtas. 2017 m. Lietuvos Respublikos Seimas paskelbė Piliakalnių metais, tad siekiant pagilinti Žemaitijos piliakalnių pažinimą, ryžtasi jį patyrinėti. Kasinėjimams pasirinkta aikštelės ŠV dalis (1 pav.), ten, kur 2016 m. atlikus žvalgymus georadaru (prof. dr. Harry Jol (JAV, Viskonsino valstija, Viskonsino universiteto O Klere Geografijos ir antropologijos katedra) žvalgymai) fiksuotos struktūros, panašios į užpiltą ankstesnių laikų griovį. Tyrimuose, be KU studentų, dalyvavo Laukuvos Norberto Vėliaus ir Kaltinėnų Aleksandro Stulginskio gimnazijų moksleiviai. Visas kasamų perkasų gruntas buvo sijojamas per sietus 5 mm dydžio akutėmis, taip surinkti net ir labai smulkūs radiniai, tačiau dėl stiprių vėjų buvo prarasta (nupustyta) dalis grunto, todėl užverčiant perkasas teko kompensuoti jį užvežant iš šalies.

Piliakalnyje ištirtas bendras 52 m^2 dydžio plotas (2 perkasos), aptiktas neintensyvus ankstesnių arimų suardytas 20–60 cm storio pilkas smėlingas kultūrinis sluoksnis. Iš jame aptiktų struktūrų pažymėtinas perkasos 2 ŠR krašte, jau piliakalnio šlaite, apie 2,5 žemiau aikštelės 40–50 cm gylyje pilkoje žemėje atkastas išilgai šlaito einantis akmenų grindinys, nežymiai nuolaidėjęs šlaito (ŠR) kryptimi (2 pav.). Akmenys (apie 30) jame krauti padrikai. Jie nuo 6x5x2 cm iki 32x20x20 cm dydžio (vidutinis dydis – 13x13x9 cm). Akmenys žymi čia buvusios gynybinės sienos vietą. Tarp jų nieko nerasta, tad grindinio chronologija nėra aiški. C^{14} metodu datuotas greta jos rastas angliukas rodo XII a. I pusę (Vilniaus fizinių ir technologinių mokslų centro Masių spektrometrijos laboratorija, FTMC–20–3). Georadaru fiksuota griovį primenanti struktūra pasirodė esanti žvyro linzė smėlio įžemyje.

Paviršiuje buvusiame kultūriniame sluoksnyje aptikti 28 ypatieji radiniai, 133 keramikos

3 pav. Piliakalnyje surasti dirbiniai: 1 – arbaletinis strėlės antgalis; 2 – pincetas; 3 – klevo sėklos formos kabutis. G. Zabielos nuotr.

Fig. 3. Artefacts found at the hillfort: 1 – a crossbow bolt head, 2 – tweezers, 3 – a maple-seed-shaped pendant.

šukės, 999 smulkūs kaulų fragmentai bei 215 molio tinko gabalėlių. Dauguma radinių smulkūs, fragmentiški, tiksliau nenustatomos chronologijos ir net paskirties. Didžiąją aptiktos keramikos dalį sudaro tiksliau nedatuojama lipdyta lygiu paviršiumi keramika (71 šukė). Bendras surinktų molio tinko gabalėlių svoris yra 1,375 kg, kaulų – tik 946 g. Tarp jų pasitaiko smulkių sudegusių fragmentų. 133 registruotos keramikos šukės svėrė tik 975 g. Dar 104 g svėrė 131 neregistruotas smulkus jų fragmentas. Visa tai rodo, kad kultūrinis sluoksnis aikštelėje buvo intensyviai ardomas ir greičiausiai nebuvo storas. Jį datuoti leidžia keli sveiki dirbiniai bei surinkta keramika. Didesnė kultūrinio sluoksnio dalis susidarė II tūkst. pradžioje – galbūt net XIV a. I pusėje, istoriniuose šaltiniuose minimų įvykių metu. 7,4 cm ilgio perdegęs ir dėl to puikiai išsilaikęs geležinis įtveriamasis arbaletinis strėlės antgalis rombo formos plunksna datuojamas XIV a. I puse, 3,9x2,4 cm dydžio bronzinis klevo sėklos formos kabutis yra iš X–XII a. (3 pav.). Iš visos surinktos keramikos 32 šukės yra apžiestos, iš jų net 27 su XIII (?)–XIV a. būdingu linijų ir bangelių ornamentu (vienintelė keramikos ornamento rūšis piliakalnyje). 9,7 cm ilgio geležinis pincetas išplatinta darbine dalimi datuojamas VII–

4 pav. Ieškotojai prieš žvalgymų pradžią. MINK nuotr.

Fig. 4. Participants prior to the survey.

VIII a. Panašaus laikotarpio gali būti ir aptiktos 4 grublėtos keramikos šukės, kas rodo piliakalnio naudojimą ir I tūkst. II pusėje. Ankstyviausiu radiniu, datuojamu I tūkst. pr. Kr., reikėtų laikyti 7,5 cm ilgio kaulinį smeigtuką 1 cm skersmens galvute su skylute, tačiau jis rastas aiškiai vėlesniame kultūriniame sluoksnyje.

Kasmetiniame MINK sąskrydyje dalyvaujant 81 registruotam ieškotojui iš visos Lietuvos (4 pav.), iš viso apie 25 ha plote (4 skirtinguose) piliakalnio aplinkoje atlikti žvalgymai. Jų metu surasti 45 registruoti archeologiniai ir muziejinę vertę turintys dirbiniai, surinkta apie 200 kg XX–XXI a. pradžios metalo. Aptikti archeologiniai radiniai siejami su papėdės gyvenviete ir galimu kapinynu. Į P nuo piliakalnio esančioje apie 4 ha ploto papėdės gyvenvietėje rasti 8 radiniai. Bronziniai: 5,5 cm ilgio pasaginės segės liežuvėlis (IX–XIII a.), 4,9 cm nuokamienio smeigtuko su pusapvale buožele ir skylute grandelei kotelio viršutinė dalis (V–VII a.), 3,4x 1,9 cm dydžio klevo sėklos formos kabutis (X–XII a.), 3 apkalai (su 2 kniedėmis, su nulūžusia kniede ir su grandele) bei geležiniai 5,8 cm ilgio lanko strėlė lapo formos plunksna (X–XI a.) ir stambaus peilio ar vienašmenio kardo 3,2 cm pločio ašmenų viršūnė 1 cm storio nugarėle. Į Š nuo piliakalnio, tarp jo ir pelkės esančioje siauroje 3 ha ploto papėdės gyvenvietėje rasti 7 radiniai: geležiniai 18,3 cm ilgio įmovinis ietigalis 10,5 cm ilgio profiliuota plunksna su briauna (V–VII a.), 5,2 cm ilgio lazdelinis smeigtukas, dvi 12,3 ir 9,5 cm ilgio ylos bei bronziniai: 2 cm skersmens kaltas žiedas įmuštais taškučiais ornamentuota priekine dalimi (XV–XVI a.), 3,5 cm skersmens apvali lieta žiedinė segė su liežuvėliu, ornamentuota 6 skersiniais nežymiais iškilimais (XI–XII a.), ir keturkampis ornamentuotas apkalas su 2 kniedėmis.

400 m į Š nuo piliakalnio, kitapus pelkės, apie 370x270 m dydžio (8 ha) neaukštoje buvu-

5 pav. Žvalgant surasti bronziniai papuošalai: 1 – apyrankės gyvuliniais galais pusė; 2 – smeigtuko adatos dalis; 3 – akinės segės liemuo. G. Zabielos nuotr.

Fig. 5. Bronze ornaments discovered during the survey: 1 – half of a bracelet with zoomorphic terminals; 2 – part of a pin shaft; 3 – the body of an eye fibula.

sioje ariamoje kalvoje (dabar pieva) aptikti 5 bronziniai radiniai, kuriuos galima sieti su kapinynu (jo vieta šalia Medvėgalio iki tol buvo nežinoma). Tai 6,9 cm ilgio akinės segės platėjančia įmuštais koncentriniais ratukais ornamentuota kojele liemuo su užkaba ir skersinuko dalimi (I a. II pusė), deformuoto įvijinio žiedo (?) dvi dalys – vienos galas ornamentuotas įmuštų įkypų įkartėlių eile, 7,2 cm ilgio kryžinio (?) smeigtuko adatos dalis su ąsele ir išplatėjimu (I tūkst. II pusė), 5,6x2,2 cm dydžio apyrankės gyvuliniais galais pusapvalio skersinio pjūvio lankelio siaurėjantis galas, gausiai ornamentuotas iš tankių įkartų sudarytomis tiesiomis ir įstrižomis juostelėmis (X–XIII a.) (5 pav.), 4x2,1 cm dydžio žiedinės segės lieto lankelio pusė (XV a.).

Medvėgalio, Alkos bei bevardės kalvos šalia jų žvalgymai metalo detektoriais buvo be rezultatų. Visoje teritorijoje surasta labai nedaug kompleksą apleidus čia pamestų XVIII–XIX a. dirbinių, rodančių, kad tuo metu čia būta dirbamų laukų ar pievų. Iš jų paminėtini nutrinti Prūsijos Fridricho II 177(?) m. sidabriniai 3 grašiai, toks pat nudėvėtas varinis Jono Kazimiero 1664–1666 m. šilingas, kaldintas Vilniaus

kalykloje, ir visiškai nudėvėtas varinis XIX a. Prūsijos pfenigis (?) (monetas nustatė LNM numizmatas E. Remecas).

Visi tyrimų metu surasti radiniai perduoti Šilalės Vlado Statkevičiaus muziejui, osteologinė medžiaga – Vilniaus universiteto Bioarcheologijos centrui.

2017 m. Medvėgalio komplekso tyrimai leido geriau suprasti pačią jo raidą. Iš 2016 m. Medvėgalio kalne tirtame šurfe 2, 1–1,2 m gylyje buvusiame kultūriniame sluoksnyje su lipdyta lygia ir grublėta keramika surinktų angliukų padarytos dvi radiokarboninės datos (FTMC–24–9 ir FTMC–24–10) parodė III a. pabaigą – IV a., ir patvirtino teiginį apie čia buvusį senąjį piliakalnį. Šalia jo nuo I tūkst. vidurio jau buvo papėdės gyvenvietė ir, matyt, kokių nors įtvirtinimų Pilies kalne. Pastarasis intensyviau pradėtas įrenginėti tik II tūkst. pradžioje, o dabartinį vaizdą įgavo, matyt, tik XIV a. pradžioje ordino grėsmės akivaizdoje. Apgyvendinimo tęstinumą rodytų ir spėjamos kapinyno vietos radiniai, apimantys pusantro tūkstančio metų laikotarpį, tačiau šioje vietoje reikia atlikti archeologinius kasinėjimus.

The Excavation of Medvėgalis Hillfort and the Survey of the Adjacent Area

In 2017, the BRIAI together with the Šilalė District Municipality excavated 52 m^2 at Medvėgalis Hillfort (Šilalė District, West Lithuania) (Fig. 1) and discovered a 20–60 cm thick grey sandy cultural layer, which had stone paving on the slope and had previously been disturbed through ploughing (Fig. 2), 28 small finds (Fig. 3), and 133 potsherds. The majority of the finds date to the early 2nd millennium–14th century.

On 28 October 2017, in conjunction with the MINK, a metal detector survey was conducted in the vicinity of the hillfort. 81 detectorists from all across Lithuania (Fig. 4) participated in a survey of roughly 25 ha, resulting in the discovery of 45 registered artefacts, which have archaeological and museum value and are connected with the adjacent settlement and a possible, but as yet unknown cemetery (Fig. 5). Two radiocarbon dates from charcoal collected in a cultural layer discovered in test pit 2 during the 2016 investigation on Medvėgalis Hill showed a date of late 3rd–4th century and confirmed a hypothesis about the existence of an ancient hillfort.

Donatas Zubrickas

Alytaus piliakalnio papėdės gyvenvietės tyrimai 2016 m.

2016 m. birželio–liepos mėnesiais vyko detalieji tyrimai bei žvalgymai Alytaus piliakalnio su gyvenviete (UK 22599) teritorijoje. Detalieji tyrimai vykdyti suprojektuotos apie 35 m ilgio elektros kabelio tranšėjos vietoje, vėliau žvalgyta apie 210 m ilgio elektros kabelio trasos atkarpoje (bendras apie 70 m^2 plotas). Tyrimai vykdyti po 2015 m. tyrimų (M. Dubinskaitė – žr. *ATL 2015 metais*, 2016, p. 109–110) naujai išplėstos Alytaus piliakalnio su papėdės gyvenviete teritorijos dalyje. 2015 m. tyrimų metu 40–70 cm gylyje aptiktas I–VII a. datuotas 20–30 cm storio papėdės gyvenvietės sluoksnis bei vėlesnės pavienės keramikos šukės lygiu paviršiumi. Alytaus piliakalnio papėdės gyvenvietę į ŠV nuo 2016 m. tyrimų vietos anksčiau tyrinėjo L. Girlevičius (*ATL 2011 metais*, 2012, p. 77–81) bei D. Kontrimas (*ATL 2015 metais*, 2016, p. 117–121; *ATL 2016 metais*, 2017, p. 96–99).

2016 m. detaliųjų tyrimų metu ištirtos dvi 12x1 ir 24x1 m dydžio perkasos (36 m^2 plotas) bei žvalgyta apie 84 m^2 dydžio plote (apie 210 m